2.5 ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІДІОМАТИЧНИХ ВИРАЗІВ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Плясун Ольга Миколаївна, канд.філ.н, доцент кафедри іноземних мов та перекладу, ФМВ, Національний авіаційний університет, Україна, Київ
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2674-5361
E-mail: olga_2511@ukr.net

Анотація. *У статті проаналізовано особливості перекладу новітніх англійських ідіом у політичних медіатекстах, присвячених темі війни в Україні. Предметом дослідження є ідіоматичні конструкції, що з'являються в англійському політичному дискурсі. У роботі використано комплексну загальнонаукову методологію, зокрема, автор використовує методи опису та аналізу новітніх ідіом, пояснення їхнього смислового навантаження в політичному дискурсі, систематизації основних способів перекладу, пропонує варіанти їх адекватного перекладу українською мовою. Дослідження також засноване на використанні вузькоспеціальної лінгвістичної методології, що передбачає такі методи роботи з політичними медіатекстами, як медіамоніторинг, контент-аналіз, метод лінгвістичної експертизи медійного тексту та ін. Метою дослідження є лінгвістичний аналіз новітніх ідіоматичних конструкцій, що з'являються в англійському політичному дискурсі, та пошук адекватних способів їх перекладу українською мовою. Розглядаючи основні способи перекладу ідіом у сучасній англійській мові, автор наголошує на доцільності використання таких методів, як повний еквівалент, частковий еквівалент, калькування, описовий та антонімічний переклад. Аналізуючи особливості висвітлення теми війни в Україні в міжнародному медіапросторі, автор зауважує, що окреслене питання є темою номер один у більшості авторитетних іноземних джерел. Цілком логічно, що разом із зростанням інтересу до теми війни в Україні зростає й кількість авторських новотворів, які пояснюють та дають емоційну оцінку подіям, що відбуваються. Перш за все, це стосується ідіоматичних виразів. У статті проаналізовано найбільш тиражовані в політичному медіадискурсі ідіоми про війну в Україні. У дослідженні зроблено висновок про те, що проблема адекватного перекладу ідіом і досі залишається актуальною. Мова – жива, динамічна система, що постійно розвивається, а нові реалії дійсності продукують появу нових ідіоматичних виразів. Безумовно, така подія світового масштабу, як війна в Україні, не може не вплинути на мову. Суспільство швидко, часто образно та емоційно реагує на актуальні події, що, у свою чергу, зумовлює появу новітніх ідіом.*

Ключові слова: *проблема перекладу, ідіоматичні вирази, авторські новотвори, війна в Україні, медіатекст, політичний дискурс, політична аналітика.*

Вступ

У процесі опанування іноземної мови однією з найскладніших проблем, що постають перед лінгвістом, є проблема перекладу. Для того, щоб точно й стилістично коректно передати зміст висловлювання, перекладачеві необхідно дібрати у мові перекладу семантично найближчий еквівалент, що не завжди є можливим. Окрім того, переклад текстів політичної тематики вимагає від дослідника більш пильної уваги, адже в таких текстах зміст ідіом та фразеологічних виразів потрібно аналізувати в ширшому загальнополітичному та соціальному контекстах. Зауважимо, що проблема перекладу ідіоматичних виразів в англомовних текстах є надзвичайно актуальною, що засвідчено у працях Д. Бєлих, І. Ковальової, Л. Данилюк, Н. Рябокінь, О. Курбаль-Грановської, Д. Ушенко, О. Гнєдкової та ін.

Новизна пропонованого дослідження полягає в аналізі англійських ідіом та фразеологізмів у політичних текстах, присвячених війні в Україні, що відображають сучасні реалії й, таким чином, розраховані на широке коло читачів.

Метою наукової роботи є дослідження новітніх ідіоматичних конструкцій, що з'являються в англійському політичному дискурсі, та пошук адекватних способів їх перекладу українською мовою. Окреслена мета роботи зумовлює виділення таких основних завдань дослідження:

– виділити та проаналізувати домінантні способи перекладу ідіоматичних та фразеологічних виразів сучасної англійської мови;
– провести медіамоніторинг актуальних публікацій про війну в Україні в міжнародних медіавиданнях політичної тематики;
– визначити новітні ідіоми та фразеологічні вирази, що активно використовуються в політичному контексті та запропонувати варіанти їх перекладу українською мовою.

Результати наукового дослідження

Методологія дослідження. У роботі використано комплексну загальнонаукову методологію з акцентом на використання методів опису та аналізу новітніх ідіом, пояснення їхнього смислового навантаження в політичному дискурсі, систематизації основних способів перекладу, з висуненням гіпотетичних варіантів адекватного транслювання їх змісту та ін. Окрім того, дослідження засноване й на вузькоспеціальній лінгвістичній методології, яка зумовила використання таких методів роботи з політичними медіатекстами, як медіамоніторинг, контент-аналіз, метод лінгвістичної експертизи медійного тексту.

Основні способи перекладу ідіом у сучасній англійській мові. Говорячи про переклад ідіоматичних та фразеологічних конструкцій у сучасній англійській мові, перш за все потрібно сказати, що такий переклад має декілька особливостей. Оскільки ідіоми мають характерне емоційне навантаження, їхній впливовий потенціал є істотно більшим, ніж у звичайних лексем. Цим можна пояснити їхню неабияку популярність у сучасному політичному дискурсі, адже основне завдання таких текстів – максимально вплинути на читача, переконати його у слушності слів автора тексту та ін. Окрім того, такий переклад є досить проблемним навіть для досвідчених перекладачів, особливо зважаючи на те, що все більше і більше авторів аналітичних матеріалів користуються новітніми ідіомами, творцями яких є самі журналісти. Тим не менше, традиційно виокремлюють такі типи перекладу ідіоматичних виразів:

– повний еквівалент, відповідно до якого ідіому перекладають наявним у мові перекладу фразеологічним висловом, що є ідентичним з нею за значенням та граматичною структурою;
– частковий еквівалент (аналог), що дозволяє певну розбіжність оригіналу та відповідника у мові перекладу;
– калькування (послівний переклад), яке передбачає збереження емоційної образності ідіоми, а також часткове пояснення ідіоматичного вислову;
– описовий переклад, згідно з яким передається правильне значення ідіоми, однак втрачається образність оригіналу;
– антонімічний переклад, що передбачає транслювання негативного значення ідіоми-оригіналу позитивним відповідником у мові перекладу або ж навпаки та ін. [2].

Безумовно, найкращим для перекладача є знаходження у мові перекладу повного еквівалента аналізованої ідіоми, однак не завжди вдається дібрати точний відповідник у мові перекладу. За таких обставин використовуються інші вищезазначені способи перекладу.

Актуальні публікації про війну в Україні в міжнародних медіавиданнях: лінгвістичний скринінг ситуації.

Аналізуючи особливості висвітлення теми війни в Україні в міжнародному медіапросторі, зауважимо, що окреслене питання є темою номер один у більшості авторитетних іноземних джерел, таких як Foreign Affairs Magazine, The Wall Street Journal, The New York Times, International Affairs Journal та ін. Окремо варто зазначити про спеціальний випуск видання UK in a Changing Europe – лонгрід The Russian invasion of Ukraine, що включає 5 медіапублікацій про російське вторгнення до України від експертів з міжнародної політичної економіки та європейської політики, які пропонують детальний аналіз цієї ситуації.

Тема війни в Україні досить ґрунтовно розкрита у виданні Foreign Affairs Magazine, яке послідовно висвітлює всі події, що відбуваються в країні, починаючи з російського вторгнення у лютому 2022 року до військової відповіді Києва та міжнародних дипломатичних й економічних рішень, ухвалених міжнародною спільнотою. Видання пропонує аналіз як конкретних військових операцій (стаття What Ukraine Needs to Liberate Crimea та ін.), так і дає оцінку загальним тенденціям російсько-українського військового протистояння та їхнього впливу на міжнародний світовий порядок (Ukraine Holds the Future, The Hard Truth About Long Wars, Putin's Apocalyptic End Game in Ukraine, What Russia Got Wrong та ін.

У свою чергу, авторитетне видання The Wall Street Journal пропонує коментарі та розлогі публікації, присвячені питанню врегулювання воєнного протистояння та пошуку виходу з війни, про що свідчить контент-аналіз медійних публікацій Opinion: China Wins if Russia Conquers Ukraine, Opinion: Helping Ukraine Punch Back, A Year Into War, Ukraine Faces Challenges Mobilizing Troops та ін.

Тема війни в Україні не залишилася поза увагою й в всесвітньовідомому виданні The New York Times, яке висвітлює різні аспекти протистояння, зокрема політичні, економічні, бізнесові (Russia's Spring Offensive in Ukraine Could Include Cyberattacks, Microsoft Says, As War in Ukraine Grinds On, China Helps Refill Russian Drone Supplies, Justice Dept. Embraces Supporting Role in Pursuing War Crimes in Ukraine, Xi, Cast as Peacemaker, Wades Into Russia's War in Ukraine та ін.).

Окремо в аналізованому списку стоїть академічне видання International Affairs Journal, що здебільшого пропонує читацькій увазі більш аналітичні статті дослідницького типу (Offensive ideas: structural realism, classical realism and Putin's war on Ukraine, What if? Counterfactual Trump and the western response to the war in Ukraine, The EU and the invasion of Ukraine: a collective responsibility to act? та ін.).

Загалом, можемо зазначити, що тема війни в Україні досить різнобічно висвітлена у світовому медіапросторі. У контексті ж теорії та практики перекладу, на наш погляд, вартими дослідницької уваги та аналізу є ідіоматичні вирази про російське-українське протистояння, які все частіше починають функціонувати в політичному дискурсі. Таким чином, у наступному розділі розглянемо питання особливостей перекладу фразеологізмів та ідіом-новотворів, а також запропонуємо власні варіанти їх перекладу українською мовою.

Ідіоматичні вирази про війну в Україні та варіанти їх перекладу.

Видається цілком логічним, що разом із зростанням інтересу до теми війни в Україні зростає й кількість авторських новотворів, які пояснюють та дають емоційну оцінку подіям, що відбуваються. Перш за все, це стосується ідіоматичних виразів.

Однією з найбільш тиражованих ідіом у політичному дискурсі за період від початку повномасштабного вторгнення Росії до України є ідіома zero-sum game, яку можна перекласти українською як гра без переможців або ж гра з нульовою сумою. Ідіома використовується в політичних текстах на позначення ситуації, що є невиграшною для обох сторін конфлікту.

Варто зауважити, що ідіоматичний вислів став досить популярним, що уможливило його використання в різних контекстах: "Russia-Ukraine: Structural analysis of a zero-sum game", "The only winner in this zero-sum game will be China, which will win without firing a shot" (The Sunday Guardian); "Viewing the conflict as a zero-sum game with the West, Russia appears to have woefully miscalculated the balance of power that now arguably favours its rivals" (New Eastern Europe); "A zero-sum game: how the war in Ukraine is helping Iran achieve its national security objectives" (Milwaukee Independent) та ін.

Принагідно зауважимо, що аналізована ідіома вже трансформується в політичному дискурсі, набуваючи нових відтінків значень: "A "Realism 101" lesson on Russia's zero-sum logic" (New Eastern Europe). Таким чином, «гра з нульовою сумою» стає синонімічною до «гри з нульовою логікою» або ж «гри з відсутністю логіки». На наш погляд, найбільш вдалим способом перекладу аналізованої ідіоми буде описовий переклад, що дозволить правильно передати значення ідіоми: zero-sum game – гра без переможців, або ж калькування (послівний переклад), яке зберігає емоційну образність ідіоми: zero-sum game – гра з нульовою сумою.

Ще однією новітньою ідіомою, що активно функціонує в політичному дискурсі, є ідіома token resistance, яку можна перекласти як «символічний опір». Ідіома з'явилася в політичному дискурсі на позначення опору, що легко подолати, та пов'язана з прорахунками президента Росії В. Путіна стосовно плану «захопити Київ за три дні». Безумовно, ідіома має емоційно-оцінну конотацію, що доводять проаналізовані контексти: "The Kremlin is continuing to attempt to fight a major and grinding war in Ukraine with forces assembled for what the Kremlin incorrectly assumed would be a short invasion against token Ukrainian resistance. The Kremlin continues to struggle to correct this fundamental flaw in its "special military operation" (Institute for the study of war); "The Russian war in Ukraine has proven itself to be one of the most ... that a swift march on Kyiv would meet only token resistance (Vox); "After re-building the armed forces in the last ten years they feel they can achieve this goal. They have believed their own narrative that Ukrainians are not a true nation and that the West is so decadent a divided that it will offer no more than token resistance (UK in a changing Europe. The Russian invasion of Ukraine) та ін. Таким чином, для перекладу ідіоми найбільш вдалим варіантом є повний еквівалент, що є ідентичним із нею за значенням та граматичним вираженням.

Наступна ідіома, яку хотілося б проаналізувати, не є новою: the "rally round the flag" effect, однак можемо сказати, що у контексті війни в Україні

ідіоматичний вислів активувався в політичному медіапросторі. Широко використовуваний у політичній науці та міжнародних відносинах, цей концепт вживається на позначення підвищеної підтримки уряду країни та її політичних лідерів у період кризи або ж війни. Ідіому можна перекласти українською як «ефект згуртування» (частковий еквівалент), «єднання навколо прапора» (калькування), або ж «вибух підтримки» (описовий переклад). Проаналізуємо деякі контексти, в яких використовується досліджуваний ідіоматичний вислів: "The Rally round the Flag Effect in a Third Party: The Japanese Reaction to the Russian Invasion of Ukraine" (osf.io), "Rallying around the EU Flag: Russia's Invasion of Ukraine and Attitudes toward European Integration" (cesifo.org), "Rally'round Putin's Flag? Quick decisive actions are popular; recent long, drawn-out ones have not been. Will the same effect be seen in Russia for Vladimir Putin?" (aei.org).

Цікаво, що у багатьох випадках ідіома вже трансформується, переосмислюється, враховуючи українські реалії та прагнення держави стати членом НАТО та Європейського Союзу: "Biden shouldn't expect a rally-'round-the-flag effect from Ukraine" (The Washington Post), "Rallying around the EU flag: Russia's invasion of Ukraine and attitudes toward European integration" (Journal of Common Market Studies), "Ukraine: Rally Around the NATO Flag" (europeelects.eu) та ін.

Вартим дослідницького аналізу також є ідіоматичний вислів watershed moment, який можна перекласти українською як «переломний момент». Саме цією ідіомою користуються автори політичної аналітики, говорячи про переломні моменти війни в Україні: "Russia's full-scale invasion of Ukraine has been a watershed moment for EU foreign policy. Since then, the EU has mobilised €2 billion of military aid and levied some of the harshest sanctions ever imposed", "Ukraine as A Watershed Moment for Europe" (https://ucigcc.org), "War in Ukraine: Germany's watershed moment" (Deutsche Welle), "A Watershed Moment for Sanctions? Russia, Ukraine, and the Economic Battlefield" (www.cambridge.org), "War in Ukraine: a watershed moment for European defense policy and transatlantic security?" (www.politico.eu), "Ukraine War Marks Watershed Moment for Democracies" (www.theyoungdiplomats.com) та ін. Наголосимо, що аналізована ідіома також трансформує своє значення в різних контекстах, що свідчить про її актуальність: у політичному дискурсі a watershed moment для України трансформується у переломний момент для Європи та світової демократії. На наш погляд, ідіоматичний вислів найкраще буде перекладати, користуючись методом часткового еквіваленту.

Загалом потрібно наголосити на тому, що нові публікації у політичному медійному просторі, присвячені темі війни в Україні, є надзвичайно образними. Даючи оцінку подіям, що відбуваються, автори текстів послуговуються яскравими метафоричними, фразеологічними та ідіоматичними конструкціями. Ще однією ідіомою, яку, на наш погляд, варто

виокремити, є ідіома sea changes, яку пропонуємо перекласти як «кардинальні зміни». У медійних текстах про Україну цей вислів також є досить часто вживаним: “Russia’s war in Ukraine marks ‘sea change’ in use of intelligence, GCHQ boss says” (www.cityam.com), “US Envoy: Ukraine War Has Brought ‘Sea Change’ in Views of Russia” (www.voanews.com), “Ukraine was sea-change for openness – GCHQ head” (www.bbc.com) та ін. Таким чином, для перекладу ідіоми найкращим буде частковий еквівалент.

Абсолютно новою, а тому вартою дослідницького аналізу, є ідіома a quick smash-and-grab operation, яку перекладаємо як «швидка операція з розгрому та захоплення». Саме таким ідіоматичним висловом окреслили політичні аналітики початкові плани очільника Кремля «захопити Київ за три дні». Зауважимо, що ідіому швидко підхопили світові медіа, надаючи їй нових відтінків значень: “When Putin invaded in February 2022, he envisioned a quick smash-and-grab operation that would seize the capital and other major cities, decapitate Ukraine’s government, and destroy the country’s ability to resist. The expectation, in the Kremlin and also in Washington, was that Kyiv would fall within days and that conventional resistance would cease shortly thereafter” (Foreign Affairs Magazine), “Russian 'smash-and-grab' social media operation to influence Ukraine war exposed” (www.businesskhabar.com), “Russian 'smash-and-grab' social media operation on Facebook and Instagram attempting to influence Ukraine war – Meta report” (news.sky.com) та ін. На жаль, повного еквівалента означеної ідіоми в українській мові немає, тому ідіоматичний вислів можна перекласти описовою конструкцією, що пояснює її зміст.

Окрім того, з плином подій в Україні та Європі з’являються й нові ідіоматичні вислови на позначення тієї чи іншої ситуації. Так, зокрема, загальновідомо, що в Європейському Союзі досить довго не ухвалювали рішення щодо накладання санкцій на державу-агресора. Цей процес був окреслений ідіомою to slow-walk something, яку можна перекласти як «гальмувати, штучно стримувати щось». Проаналізуємо контексти її використання: “McCaul accuses Biden administration of ‘slow walking’ aid to Ukraine” (thehill.com), “Slow-walking military aid to Ukraine” (www.ukrweekly.com), “Ukraine Crop Deal Misses Target as Russia Slow-Walks Ship Checks” (www.bloomberg.com), “Trump slow-walks Ukraine military aid meant to contain Russia” (www.politico.eu), “Pentagon sees 'anecdotal reports' Russian officers are slow-walking attack orders in Ukraine” (theweek.com) та ін. Зазначимо, що ідіому можна перекладати українською, використовуючи метод часткового еквіваленту.

Висновки

Таким чином, проведене дослідження свідчить про те, що проблема адекватного перекладу ідіом та фразеологізмів і досі залишається актуальною. Мова – жива, динамічна система, що постійно розвивається. Відповідно, нові

реалії дійсності продукують появу нових ідіоматичних виразів. Безумовно, така подія світового масштабу, як війна в Україні, не може не вплинути на мову. Суспільство швидко, часто образно та емоційно реагує на актуальні події, що, у свою чергу, зумовлює появу новітніх ідіом. Як демонструє наше дослідження, особливо продуктивним є формування новітніх ідіоматичних виразів у політичному дискурсі. Безсумнівно, проаналізований перелік ідіом не є вичерпним, що свідчить про еволюцію мови, її образно-виражальних засобів, а також креативність та неординарність мислення її носіїв, які на наших очах творять нову мовну картину світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Belykh D. I., Kovaleva E. I. (2018). Osoblyvosti perekladu anhliys′kykh frazeolohichnykh odynyts′ u politychnomu dyskursi [Peculiarities of translation of English phraseological units in political discourse]. Aktual′ni problemy rozvytku ukrayins′koho suspil′stva [Actual problems of the development of Ukrainian society]. Series: Actual problems of Ukrainian society development: coll. of science pr. No. 4 (1280). P. 88-92.
2. Danyliuk L.V., Ryabokin N.O. (2018). Osoblyvosti perekladu anhlomovnykh frazeolohizmiv u politychnomu dyskursi [Peculiarities of translation of English phraseological units in political discourse]. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko LNU]. No. 7 (321), pp. 96-102.
3. Kurbal-Granovska O.O. (2017). Anhlo-ukrayins′kyy pereklad idiomatychnykh vyraziv brytans′koho politychnoho dyskursu (na materiali periodychnoho vydannya "The Times") [English-Ukrainian translation of idiomatic expressions of British political discourse (based on the material of the periodical "The Times"). Naukovyy visnyk kafedry YUNESKO Kyyivs′koho natsional′noho linhvistychnoho universytetu. Filolohiya, pedahohika, psykholohiya [Scientific Bulletin of the UNESCO Department of Kyiv National Linguistic University. Philology, pedagogy, psychology]. Issue 34. P. 237-243.
4. Ushenko D.O., Hniedkova O.H. (2020). Osoblyvosti perekladu frazeolohichnykh odynyts′ u mediadyskursi [Peculiarities of translation of phraseological units in media discourse]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads′koho [Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi]. Series: Philology. Social communications. Vol. 31 (70). No. 4. Part 3, pp. 92-98.